

INKLYUZIV TA'LIMNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Maktabgacha ta'lim"
yo`nalishi 4-MT guruh talabasi **Turdialiyeva Gulbahor Pardayevna**

Annotatsiya: Ushbu maqolada, inklyuziv ta'limning nazariy va metodologik asoslari haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. Inklyuziv ta'limning siyosati turli xil ehtiyojli bolalarni ta'lim olishini qo'llaydi, va yutuqqa erishishiga yordam beradi. Yaxshi hayot qurishiga imkon yaratadi. Inklyuziv ta'lim bu davlat siyosati bo'lib nogironligi yoki boshqa sabablar tufayli maxsus yordamga muhtoj bolalar va yoshlar uchun moslashuvchan va individuallashtirilgan yordam tizimidir. Barcha bolalarni teng ko'rishni ko'zda tutadigan ta'lim. Ya'ni millati, irqi, tanasining rangi, ijtimoiy kelib chiqishi, oilasining jamiyatda tutgan o'rni, manbai, moddiy va ma'naviy ahvoli, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida kamchiligi bo'lishidan qat'iy nazar barcha bolalarni teng ko'rish, ulardagi har qanday imkoniyatni qadrlash, rivojlantirishni ko'zda tutadigan ta'limdir.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, nazariya va metodologiya, alohida ta'lim ehtiyoji, emotsional-irodaviy sohasi, ta'lim-tarbiya metodi, bolalarga teng munosabatda bo'lish, ijtimoiy muhit yaratish, bag'rikenglik munosabatini shakllantirish, psixologik-pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash, bilish faoliyatini faollashtirish.

Kirish.

Jahon ta'limi amaliyotida ta'lim oluvchilar ehtiyojlariga moslashuvchan o'quv muhitini yaratish, variativ o'quv dasturlaridan foydalanishga bo'lgan ehtiyoj kun sayin ortmoqda. BMT ning ta'lim sohasidagi siyosati yo'nalishlaridan biri bolalarning alohida ta'lim ehtiyojlari xilma-xilligini hisobga olgan holda ta'lim berishni nazarda tutadigan inklyuziv ta'lim

g'oyalarini ishtirokchi davlatlar tomonidan keng amalga oshirilishini ta'minlash hisoblanadi. YUNESKOning inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan dasturlari alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalar va kattalar uchun xavfsiz va qulay ta'limni ta'minlashga qaratilgan me'yorlar, standartlar hamda intellektual hamkorlikni modernizatsiyalashga yo'naltirilmoqda. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida belgilangan ijtimoiy tenglik qoidalarini amalga oshirishda ta'limning barcha uchun ochiqligini, gender jihatdan tenglikka asoslanganligini ta'minlovchi mexanizmlarini amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda inklyuziv ta'limni ta'lim oluvchilarning ijtimoiy ehtiyojlari va shaxsiy manfaatlaridan kelib chiqqan holda fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash asosida tashkil etishning huquqiy – me'yorlari ishlab chiqilgan. “Alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'limni tashkil etish maqsadida ta'lim muassasalari moddiy texnika bazasini mustahkamlash, o'quv dasturlarini adaptivlashtirish, sog'lomlashtiruvchi sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish hamda bu jarayonga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash” kabi muhim vazifalar belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 dekabrda PF-5270-son “Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”, 2019 yil 29 aprelda PF5712-son “Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida”, 2020 yil 6 noyabrda PF-6108-son “O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish choratadbirlari to'g'risida”gi, 2022 yil 28 yanvarda PF-60-son “2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”, farmonlari, 2020 yil 13 oktyabrda PQ–4860-son “Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida”gi qarori, O'zbekiston

Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 12 oktyabrdagi 638-son “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ huquqiy xujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori va boshqa xujjatlarda kadrlar masalasi, ta’lim mazmunini modernizatsiyalash, jarayonni metodik va didaktik ta’minlash vazifalari belgilab berilgan.

Inklyuziv inglizcha so‘z bo‘lib, inklusif- qo‘shib, birlashtirish ma‘nolarini anglatadi. Mazkur atama alohida ehtiyojga ega bo‘lgan bolalarni ta’lim tashkilotlarida sog‘lom bolalar bilan qo‘shib birgalikda o‘qitish jarayonini ifodalaydi. **Inklyuziv ta’lim** – bolalarning imkoniyatlari, individual-psixologik, jismoniy nuqson va o‘zlashtirish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladigan ta’lim jarayonidir.

Inklyuziv ta’lim jismoniy va psixik imkoniyatlari cheklangan o‘quvchilarni sog‘lom o‘quvchilar bilan birgalikda o‘qitishni anglatadi. Inklyuziv ta’lim bir qator muhim tamoyillarga tayanilgan holda amalga oshiriladi. Jumladan:

- inson qadri uning layoqatlari va yutuqlariga bog‘liq emasligi prinsipi;
- har bir shaxsning his qilish va o‘ylash layoqatiga egaligi prinsipi;
- har bir shaxsning muloqot qilish va tinglash huquqiga egaligi prinsipi;
- har bir shaxsning bir-biriga kerakliligi prinsipi;

➤ shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim jarayonining aniq hamkorlik asosida amalga oshirilishi prinsipi;

Inklyuziv ta’limning maqsadi - alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun ta’lim tashkilotlarida maxsus vosita va metodlarni qo‘llash orqali maxsus pedagoglarni jalb etgan holda to‘siqsiz moslashtirilgan ta’lim muhitini yaratish, ularning jamiyatga samarali moslashuvi hamda to‘laqonli uyg‘unlashuviga xizmat qiladigan sifatli ta’lim berishni ta’minlashdan iborat. Inklyuziv ta’limning vazifalari quyidagilardan iborat:

➤ rivojlanishning turli imkoniyatlariga ega bo‘lgan bolalar uchun har qanday kamsitilishni istisno qiladigan, barcha bolalarga teng munosabatda bo‘lishni ta’minlaydigan yagona moslashtirilgan ijtimoiy muhitni yaratish;

➤ jamoatchilik hamda ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilarida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar muammolariga nisbatan bag‘rikenglik munosabatini shakllantirish;

➤ ta’lim jarayonida sog‘lom bolalar bilan bir qatorda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning aqliy va ijtimoiy salohiyatlarini rivojlantirish;

➤ barcha bolalar uchun davlat ta’lim standartlariga muvofiq maktabgacha, umumiy o‘rta, kasb-hunar va oliy ta’lim dasturlarini o‘zlashtirish uchun imkoniyat yaratish;

➤ bolalarning har tomonlama rivojlanishi, emotsional-irodaviy sohasi, bilish faoliyatini faollashtirish, ijtimoiy ko'nikma va salohiyatini shakllantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

➤ alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan oilalarga maslahat yordami berish hamda ota-onalarni farzandlariga ta'lim-tarbiya berish, pedagogik texnologiyalar, ta'lim-tarbiya metod va vositalarini qo'llash sohasida xabardorlik darajasini oshirish, ularni psixologik-pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash.

Mamlakatimizda inklyuziv ta'limni ta'lim oluvchilarning ijtimoiy ehtiyojlari va shaxsiy manfaatlaridan kelib chiqqan holda, fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash asosida tashkil etishning huquqiy me'yorlari ishlab chiqilgan.

Insonlarning nogironlarga nisbatan munosabatini o'zgartirish, atrofdagilarni ularning jamiyatda to'liq va teng huquqli ishtiroki haqida xabardor qilish nogironlarning dolzarb muammolarini hal etishda o'ta muhim ahamiyatga ega. "Nogiron" tushunchasini muomaladan chiqarish va uning, eng avvalo, inson ekanligini hisobga olgan holda umume'tirof etilgan "nogironligi bo'lgan shaxs" atamasini kiritish va BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini ratifikatsiya qilishga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha amaliy chora-tadbirlar tashkil etilishi ham inklyuziv ta'limning nazariy va metodologik vazifalaridan biridir.

Nuqsonli bolalarning o'quv imkoniyatlari asosiy o'rinda turadi. Barcha nuqsonli bolalarning nuqsonlarini erta aniqlab ta'limga jalb qilish imkoniyatini topmoq kerak. Shunday qilib, yuqorida keltirilgan barcha huquqiy me'yoriy hujjatlar, xalqaro forum Konferensiyalar asosida maxsus ehtiyojli bolalar hamjamiyatning to'laqonli va tenghuquqli a'zosi ekanligi e'tirof etilib, ular ta'limida alohida yangicha yondashuv maydongan keldi. Ushbu ta'lim shakllari inklyuziv va integratsion ta'lim deb ataldi.

“Nogironlar shaxsiyatini hurmat qilish huquqi ularda tug'ilishi bilan mavjud bo'ladi. Nogironlikning kelib chiqishi, tabiati va jiddiylik darajasidan qat'iy nazar, fuqaro o'z yoshidagi tengdoshlari bilan bir xil huquqlarga egadirlarkim, shu bilan birga ular mumkin qadar to'laqonli yaxshi hayot kechirish huquqiga ham ega” (“Nogiron shaxslar huquqlari to'g'risida”gi Deklaratsiya, 3-modda) .

Inklyuziv ta'lim guruhi tarbiyalanuvchilarida dunyoqarash va e'tiqodlar tizimini shakllantirish maqsadida ularning ongi, his-to'yg'usi va irodasiga har tomonlama ta'sir ko'rsatish usullari ham tarbiya usullariga kiradi. Bu toifadagi usullarning mohiyati shundan iboratki, ularning vositasi bilan jamiyat yosh avlodga nisbatan qo'llayotgan talablar bola ongiga etkaziladi.

Inklyuziv ta'lim tarbiyalanuvchilarini tarbiyalashda tarbiyachi dasturxon atrofida, ko'chada, kattalar bilan muomalada to'g'ri xatti-harakatlar qilish odatlarini tarkib toptirishga, ana shu muomaladan zavqlanish, yaxshi xulqi uchun kattalar maqtovidan mamnun bo'lish tuyg'usini shakllantirishga ko'proq e'tibor beradi. Inklyuziv ta'lim guruhlarida tushuntirish e'tiqod hosil qilishning keng qo'llaniladigan usulidir.

Tushuntirishdan maqsad-bolaga hatti-harakatlar, voqealar, hodisa-larga nisbatan u yoki bu talablarning ijtimoiy, ma'naviy, estetik mazmunini ochib berishda, unga xulq-atvor va insoniy munosabatlarga to'g'ri baho berishni shakllantirishda ko'maklashishdan iborat.

Xulosa

- barcha bolalar uchun maxsus ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning farqliligini inobatga olgan holda ta'lim tashkilotlarida ta'lim olishda teng huquqlilikni ta'minlashdir

Mamalakatimizda yosh avlodni mustaqillikka o'rgatish borasida keng qamrovli amaliy ishlar bajarishga kirishildi. Bu masala O'zbekiston

Respublikasining “Ta’lim to’g’risida” gi Qonuni , Kadrlar tayyorlash milliy dasturida alohida o’rin egallaydi. Zero, har ikkala hujjatda o’sib kelayotgan yosh avlodning ijtimoiy-siyosiy hayotda ongli ravishda mustaqil ishtirok etishi, ijtimoiy jarayonga faol ta’sir etishi, o’z qadr-qimmatini xis qilishi, o’zida erkin fikrlash ko’nikmalarini shakllantirishi dolzarb vazifalar sifatida belgilab berilgan.

«Odamda qanday tashxis ekanligi muhim emas. Unga hurmat bilan munosabatda bo’lish va munosib hayot kechirish imkonini berish muhim» degan shiorga yondashgan holda ta’lim bersak, inklyuziv guruhlarda tarbiyalanib kelayotgan yosh avlodlardan kelajakda yetuk mutaxassislar yetishib chiqishiga ishonamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida” gi ПФ-4947-сонли Фармони.
2. Inklyuziv ta’lim: nazariya va metodika F.U.Qodirova, D.A.Pulatova
3. Nurmuhamedova L.SH. Nogiron bolalarning huquqiy asosalari va ilmiy-nazariy masalalari. Defektolog kadrlarni tayyorlash jarayoniga innovatsion ta’lim texnologiyalarini tadbiq etish: muammolar va istiqbollar.-T.,2014 18. D.S.Qaxarova —Inklyuziv ta’lim texnologiyasi|| Toshkent. 2014
4. O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4860-son Qarori. <https://lex.uz/docs/5044711>